

Balıkesir Pamukçu Beldesi Geleneksel Kadın Giysi Süslemeleri Üzerine Araştırma

Neslihan KILIÇ GÜRÇAY*, Ayşegül YILMAZ**

ÖZET

Araştırmanın Temelleri: Balıkesir, Pamukçu beldesinde yapılmış olan etnografik araştırma.

Araştırmanın Amacı: Balıkesir, Pamukçu beldesinde yaşayan kadınlar tarafından halen giyilmekte ve üretilmekte olan geleneksel giysiler üzerinde kordon tutturma tekniğinde yapılan nakışları el sanatları açısından incelemek ve tanıtmak.

Veri Kaynakları: Balıkesir, Pamukçu beldesinde yaşayan kadınlarla yapılan görüşmeler ve giyim kültürü ile ilgili yazılı kaynaklar.

Sonuçlar: Türk giyim kültürünün önemli bir parçası olan ve yörede Şalvar (işlemeli don), yelek çufa takım gibi isimler alan bu kıyafetler geçmişten bugüne kadar çeşitli değişikliklere uğramasına rağmen, bugün halen Balıkesir Pamukçu beldesinde varlığını sürdürmektedir. Ancak kullanımının gün geçtikçe azaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Balıkesir, Kültür, Nakış, Şalvar, Çufa takım.

Traditional town of Balıkesir Pamukçu Research on Women's Clothing Decorations

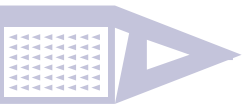
ABSTRACT

Bases Of Research: Ethnographic research conducted in Pamukçu district in Balıkesir

Purpose Of The Research: To examine and introduce embroideries made with the technique of “cord attaching” on traditional clothes which are being produced and worn by women living in Pamukçu, Balıkesir area in terms of handicrafts.

Resources Of Data: Interviews with women living in Pamukçu district in Balıkesir and written sources on clothing culture.

Conclusions: These clothing, which is an integral part of the Turkish clothing culture, are usually called by the names Shalvar (embroidered pants), vest and çufa set and they still continue to

exist in the region. However, its usage has been diminishing day by day.

Key Words: Tradition, Balıkesir, Culture, Embroidery, Salwar, Çufa set.

*Öğr.Gör. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, neslihan@balikesir.edu.tr.

** Öğr.Gör. Giresun Üniversitesi, Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu, aysegul.yilmaz@giresun.edu.tr

Materyal yöntem

Yörede çeşitli araçlar kullanılarak yapılan işlemlerin (işlemeli elbiselerin) genel ve detay fotoğrafları çekilmiş, hazırlanan bilgi formları yardımı ile giysilerin süslenmesinde kullanılan teknik, araç, gereç, renk, motif ve kompozisyon özellikleri belirlenmiş. Kaynak kişilerle yapılan karşılıklı görüşmeler ve literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

Pamukçu

Balıkesir il merkezinde Altıeylül ilçesi sınırları içinde yer alan şehir merkezine 15 km uzaklıkta olup kaplıcaları ve öğren yerleri ile bilinir. Eski adının Eftalye olduğu söylenir. Eskiden belediye iken Balıkesir Büyükşehir olduktan sonra Altıeylül sınırları içinde kaldığı için mahalle olarak anılmaktadır. Ekonomisi tarım, hayvancılık ve kaplıca turizmine dayalıdır. (www.balikesir.com.tr)

Giriş

Bir toplumun yeniliklerle gelişip ilerlemesi, zenginleşmesi; geçmişine ne kadar sahip çıktığı ile ilgilidir. Kültürel varlıklarından, tarihi sürecinden, gelenek ve göreneklerinden uzaklaşan toplumların, geleceğe yönelik sağlam adımlar atması olanaksızdır.

Toplumların geçmişlerini geleceklerine bağlamada önemli rol oynayan köprü vazifesi gören kültür varlıkları içerisinde ayrı bir öneme sahip olan el sanatları ile buna bağlı olarak çeşitlilik gösteren kültürün ürünü giysilerdir (Onuk, Akpınarlı, 2005, s. 27).

Giyim; tabiatın etkilerinden korunmak ve örtünmek ihti-

yacıdan doğan giyim, bir gereksinimdir. Temel işlevinin güzel görünme, insanlar tarafından beğenilme, farklı anlamalar ifade etme, sosyal kimlik oluşturma gibi görevleri üstlenmiştir (Güdül, Karakulah, 1986,s. 11).

Giyim ve süsleme toplumların ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel yapılarından etkilenmektedir. Bu da giyimi ait olduğu topluma özgü kılmakta ve her toplumun kendine has giyim tarzını oluşturmaktadır.

Örtünme ihtiyacı ile ortaya çıkan kıyafetleri göze daha hoş ve güzel hale getirmek için çeşitli tekniklerle yapılan estetik ilavelere süsleme denir. Süslemeler zaman içinde, insanoğlunun tasarım ufkunun gelişmesi ile çok çeşitli şekiller kazanmış, işleme giyim süsleme teknikleri içinde yer edinmiştir.

Giysi süsleme çeşitlerine baktığımızda, dikiş tekniği ile yapılan süslemeler, nakış tekniği ile yapılan süslemeler ve hazır gereçlerle yapılan süslemeleri şeklinde sınıflanmaktadır (www.megep.meb.gov.tr) .

İnsanoğlunun iki parçayı birbirine ekleme, düz bir dikişi bile dekoratif anlam katma fikri ile gelişmiş bir sanat dalı olmuş olan işleme günlük ihtiyacı karşılamak için doğmuş ve ötesine geçmiştir (Akbiç,1970.s.25).

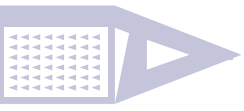
İşleme; pamuk ya da ipekten yapılmış, beyaz ya da renkli, kalın ve ince kumaşlar bazen de keçe ve deri üzerine; ipek, yün, keten, pamuk, metal v.b. gibi iplikler kullanılarak elde veya makinede iğne ve tığ ile düz kabarık değişik iğne teknikleri yardımı ile yapılan süslemelere denilmektedir (Köklü, 1981,s.1).

İşlenecek yüzeyin gerilmesinde çoğunlukla gergef, kasnak gibi araçlar kullanıldığı gibi bazı tekniklerde kağıt da kullanılmaktadır. (Köklü, 1981. s.1)

Kordonlar; iki ya da üç ipliğin bükülmesi ile oluşur. Kordon çeşitlerine baktığımızda, Tres kordonlar, iğneli Kordonlar, lase Kordonlar, dokuma kordonlar şeklinde sıralanmakta olup. İstenilen sıklık ve gevşeklikte örülebilir. 0,5 mm den 30mm çapa kadar değişik genişlik ve 12 ayrı renkte olabilmektedirler. (www.megep.meb.gov.tr)

Türklerin işlemecilikte pul, boncuk ve sırmayı çok iyi kullandığı ve Osmanlı’larda bu işleme için Beyazid merkezinde simkeşhane olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sonraki dönemlerde Türk işlemeciliği doruk noktasına ulaşmış dünyadaki birçok medeniyeti etkilemiştir (Özcan, 1999, s.93).

Türk işlemelerinde geleneksel bir işleme iğnesi olarak

eski dönemlerden beri süregelen kordon tutturma tekniği, kumaşın üstünde kalın ipliğin ya da kordonun serilerek, başka bir iplikle tutturulması ile işlenir. Bazı yörelerde kordon tutturma iğnesi makinelerde de yapılmakla birlikte, elde yapılanları kadar değer görmemektedir (Barışta, 1997, 86-87). Türk giysilerinde erkek ve kadın giysilerinde kordon tutturma yoğun olarak kullanılmıştır. Tek kordon yürütülerek uygulandığı gibi iki ve üç kordon yürütülerek uygulananları da bulunmamaktadır (Koç, Koca, 2016, s.249)

Giyim modaya bağlı olarak değişmekle birlikte teknoloji ve bilimdeki ilerlemeler günümüz dünyasının moda alışkanlıkları etkilemektedir. Kent yaşamında modayı takip zorunluluk gibi hissedilmekle iş yaşamı bunda etkili olmaktadır. Geleneksel değerleri koruyan yerlerde ise sandıkta saklanan giysiler düğün, bayram ya da özel günlerde giyilmek üzere çıkarılmakta günün anlamına göre giyilmektedir.

Türk halk giyiminde özellikle kadın giysilerinde işlemenin çok önemli ve vazgeçilmez bir yeri vardır (Koç, Koca, 2016, s.246). Balıkesir, Pamukçu beldesinde yaşayan kadınlar tarafından halen giyilmekte ve üretilmekte olan geleneksel giysiler üzerinde kordon tutturma tekniğinde yapılan nakışları el sanatları açısından incelediğimizde üç renkte kumaş kullanılarak yapılan Çufa (işlemeli don, Şalvar ve Cepken) örneklerine rastlanmış; kara çufa, kırmızı Çufa ve yeşil çufa şeklinde anılmaktadır.

Çufa (çuha): Tüysüz İnce sık dokunmuş yün kumaş.

Çufa kelimesine Türk dil kurumunun sözlüğünde rastlanmamıştır.

Kara Çufa (Siyah Takım) kız istemeden sonra kayınvalide tarafından geline hediye olarak yaptırılarak gelin bohçasına konularak kız evine gönderilir. Yelek ve şalvar olarak İki parçadan oluşur. Pamuklu kalın kumaş veya yün kumaş kullanılır astarsız dikilir. Yeni gelin kına gecesinde kara çufayı giyip alaya çıkarken yakın kız arkadaşları ve yakın akrabalar da kara çufa giyip cemiyete katılırlar. Yeni geline eşlik ederek oyun oynarlar.

Kırmızı Çufa (Kırmızı takım) ise kızın annesi tarafından yaptırılır. Üç parçadan oluşur içteki gömlek gibi olan parçaya zıbın denmekte pek kullanılmadığı ama mutlaka yapıldığı ifade edilmiştir. Saten kumaş kullanılarak yapılıyor astarlanarak dikiyor. Yeni gelin düğünden sonra ilk hafta kırmızı çufayı giyerek dışarı çıkar. Çarşı Pazar alışverişinde kırmızı çufa giymiş birini gördüğünüzde yeni gelin olduğu anlamamızı sağlar. Ayrıca kırmızı çufa bebeğin kırk uçurmasına giderken giyilir.

Yeşil Çufa (Yeşil takım), Saten kumaş kullanılır, astarlanarak dikilir. Nişan töreninde ve kına gecesinde gelin ve kız arkadaşları tarafından giyilir. Yeşil çufa ile örneğe rastlanmamıştır.

Kırçılı çufa şalvar yeşil kırmızı çizgili ipekli kumaş üzerine kordon tutturma tekniği yapılarak işlenmiştir. Günümüzde kırçılı şalvar artık yapılmamakta onun yerini siyah çufa almıştır. Genel olarak siyah ve kırmızı renk olan çufa örneği çoğunlukta-
dır.

Motiflere baktığımızda ise salkım, halka, çiçek demeti (bereket), hayat ağacı, ay yıldız gibi isimler verilmektedir. Kordon tutturma tekniği kullanılarak işleme elde yapılır. Kordonlar eskiden olduğu gibi günümüzde de hazır alınarak işleme yapılmaktadır.

Pamukçu beldesinde çufa dokuyanlar olarak bilinen hafızın gelini Havva Kabakçı, Havva Aslantekin, Habibe Kabakçı, Sezgin Gürel ile tarla işlerinin yoğun olması sebebiyle yüz yüze görüşme yapılamamıştır. Fakat yaptıkları işlemlerin örnekleri yöre halkından alınarak fotoğrafları çekilmiştir. Birçok kişi ilk önce sandıkta olduğunu söyleyerek kıyafetleri göstermek istememişler, çok azı rica üzerine bir iki örnek görmemize müsaade etmişlerdir.

Dokunması dikim aşamasında sonra süsleme kısmı iki ya da üç ay sürmekte işleyen kişiler desenin önce bir kenarını oluşturduktan sonra ona bakarak diğer tarafını yapmaktadır. Desen çizimi söz konusu değildir. Elle işleme yapılmakta kumaşın altına kraft kâğıdı konularak teyellenip tok bir düz yüzey oluşturduktan sonra kordon tutturma tekniği kullanılarak altın rengi ip ve kordon işlenmeye başlanır. Eskiden çufa işleme ücreti bir çuval un ya da şeker iken günümüzde yaklaşık 1000 lira civarındadır.

Kaynak Kişiler ve Örnekler;

I Numaralı Siyah Çufa örnek, Münire Şanlı'ya ait kayınvalidesi evlenirken hediye etmiştir, sipariş üzerine yaptırılmıştır. Siyah çufa takım yelek ve şalvar olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır.

II Numaralı Siyah Çufa örnek, Naciye Cengiz tarafından gelini Nuray Cengiz'e hediye edilmek üzere dikilip işlemleri yapılmıştır. Siyah çufa astarlanarak dikilmiş diğer örneklerde siyah çufada astarlama işlemi görülmemektedir. Süslemesinde ise kullanılan motifler sipariş üzerine yapılanlara göre daha yoğun olmakla birlikte işlemedeki kalite daha iyi görünmektedir. İşlemeyi yaparken desen çizmediklerini şalvarda bir kenarın motifini

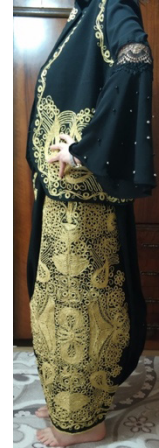
oluşturduktan sonra diğer kenarı yaparken bakarak yaptığını ifade etmiştir. Aynı şekilde yeleği işlemelerini yaparken de ilk yapılan motiflere bakarak işlediğini belirtmiştir. Siyah çufa takım yelek ve şalvar olarak iki parçadan oluşmaktadır. Eskiden Çufa dikip takımını işlediğini artık gözleri görmediği için yapamadığını belirtmiştir.

III Numaralı Kırmızı Çufa örnek, Emine Saldanlı'ya ait kendisine annesi tarafından düğününde çeyizinde bulunması için hediye olarak yaptırılmıştır. Kırmızı çufa takım, yelek, zıbın ve şalvar olmak üzere üç parçadan oluşmaktadır.

IV Numaralı Kırmızı Çufa örnek, Nuray Cengiz'e annesi evlenirken çeyiz hediyesi olarak yaptırıp hediye etmiştir. Kırmızı çufa takım, yelek, zıbın ve şalvar olmak üzere üç parçadan oluşmaktadır. Naciye Hanım süslemelerini sade bularak yeleğin önünde ve arkasında çiçek motifi işlemesi yaparak işlemeyi yoğunlaştırıp zenginleştirmiştir. Buda diğer örneklerle göre işleminin yoğun ve farklı olmasına sebep olmuştur.

V Numaralı Kırçillı Çufa örnek, Nuray Cengiz'e annesinin annesine ait olduğunu hatta eskidiği için annesinin çöpe atmasını söylediğini fakat kendisi buna gönlü razı gelmediği için alıp sakladığını ifade etmiştir. Kırçillı çufa şalvarın işlemeleri diğer örneklerle nazaran daha sade olduğu görülmektedir. İşlemeler şalvarın önünde ve paçasında motif şeklinde oluşturulmuştur. Günümüzde kırçillı şalvar kullanılmamakta onun yerine siyah çufa takım dikilmektedir.

Fotoğraflar;

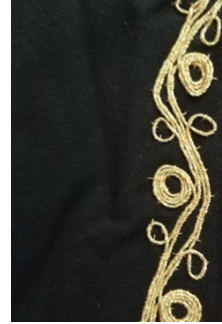

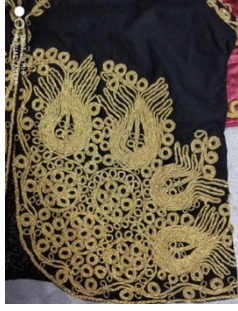
Örnek: I. Siyah Çufa Takım

Örnek: I. A. Siyah Çufa Yeleğin Önden Arkadan Görünümü, Yeleğin Ön Etek Ucu

Örnek: I.A. Siyah Çufa Yeleğin Yaka Kenar Bordürü, Arka Detay

Örnek: II.A. Siyah Çufa Yelek Ön Arka Görünüşü ve Ön Detay

Örnek: I.B. Siyah Çufa Şalvar

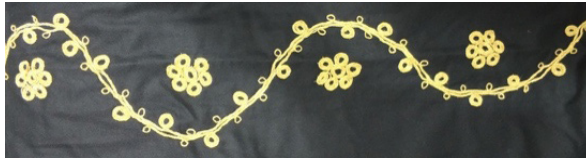
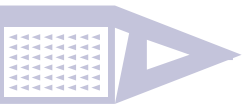
Örnek: I. B. Motif detay

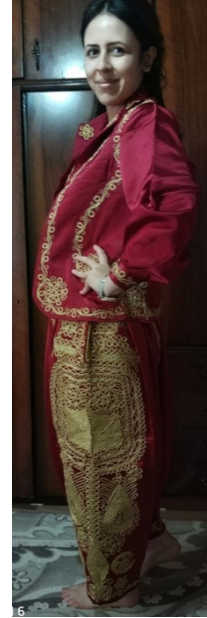
Örnek: II. B. Siyah Çufa Şalvar

Örnek: II. B. Detay

Örnek: II. B. Detay

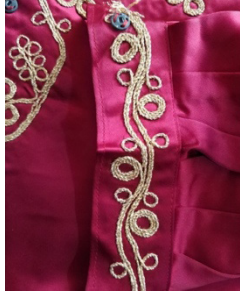

Örnek: III. Kırmızı Çıfa Takım

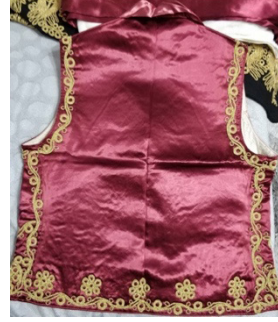

Örnek: III. A. Kırmızı Çıfa Yelek Ön Arka Görünümü Detay

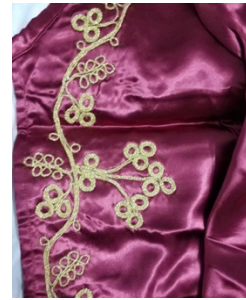

Örnek: III. B. Zıbın Ön Görünümü Yaka ve Kol Detay

Örnek: IV. A. Kırmızı Yelek Ön Arka Görünümü

Örnek: IV. B. Zıbın Ön ve Kol Detay

Örnek: IV. C. Kırmızı Çufa Şalvar

Örnek: IV. C. Kırmızı Çufa Şalvar Motif Detay

Örnek: V. Kırçilli Çufa Şalvar

Sonuç ve Öneriler

Örf ve adetler hakkında bilgi sahibi olmada yaşanan coğrafya ve geleneksel giyim-kuşam üzerine işlenen işlemlerdeki desenleri, teknikleri, kullanılan kumaşları, malzemelerdeki renkleri açısından ait olduğu toplumun sosyo-ekonomik yapısı, kültür ve medeniyetleri, hakkında kapsamlı bilgi vermektedir.

İnsan yaşamının özel anlarını önemli ve anlamlı kılmasında yardımcı olan geleneksel giysi pamukçuda kadınlar için doğum ve evlenme gibi yaşama renk katan anları renklerle şenlendirmiş ve canlılık kazanmıştır. Nişan töreni, kına gecesi ve doğumdan sonra kırk uçurmaya giderken giyilen çufa takımlar kültürün devamlı olduğunu gözler önüne seriyor.

Pamukçu da yöre kadınları ile görüşülerek incelemeler yapılmış, bunun sonunda ulaşılan örnekler geleneksel değerlere bağlı ve yaşaması için çaba sarf edildiğini gözler önüne sermiştir. Buradaki görüşme sonucunda incelenen örnekler iki siyah çufa takım, iki kırmızı çufa takım ve kırçilli şalvar olmak üzere dört takım on parça giyim eşyası incelenerek bunlar geleneksel değerlerin korunması ve tanıtılması maksadıyla kayıt altına alınmıştır.

Tespit edilen toplamda on bir parça üzerinde kordon tutturma tekniği kullanılarak elde işleme yapılmıştır. Siyah çufa yünlü kumaş kullanılırken, kırmızı çufa örneğinde ise saten kumaş kullanıldığı gözlemlenmiştir. Günümüzde yaygın olarak siyah çufa takım ve kırmızı çufa takım kullanılmaktadır. Kırçilli çufa şalvar örneği ise eskilerden kalan olarak sandıkta saklanmakta artık kullanılmamaktadır.

İncelenen örnekler bize yöre de hala devam eden geleneksel giyim geleneğini hakkında bilgi vermektedir. Bu tür devam eden geleneklerin korunması geleneksel motif özelliklerinin bozulmadan yeni tasarımlarla sürdürülmesine katkı sağlanması gerekmektedir.

Belediye ve valilik gibi kurumların bu kurumlar aracılığı ile çeşitli kurslar fuar tanıtım festival gibi etkinlikler düzenlene-

rek geleneksel kıyafetler tanıtılmalıdır. Folklorik yapma bebekler yapılarak yöresel işlemeli kıyafetler patenti alınmalıdır. Bu yöntemin bölge tanıtımına katkı sağlayacağı düşünülebilir. Giyim kuşam örnekleri dışında aksesuar ve hediyelik eşya tasarımlarını yapılarak yöre halkının geçimine katkı sağlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbil. F. P., (1970). *Türk el sanatlarından örnekler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Barışta. H. Ö., (1997). *Türk işlemlerinden teknikler*. Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayınları. No.2
- Eronç. P. Y., (1984). *Giyim süsleme teknikleri*. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi.
- Güdül, Z., Karakulah, G., (1986), *Giyim*. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 11.
- Koç. F., Koca. E., (2016). Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım. *İdil Dergisi*. Cilt 5, Sayı 19,
- Köklü, H. (1981), *El işlemleri*, Ankara: Ya-pa Yayınları.
- Onuk. T., Akpınarlı. F., (2005). Cumhuriyetten günümüze el sanatlarının doğuşu, gelişimi, sosyal ve kültürel eğitim ve ekonomik ilişkileri bakımından bugünkü durumu ve geleceği. Ankara: V. Türk Kültürü Kongresi.
- Özcan. F., (1999). Isparta ve çeşitli yörelere ait geleneksel işlemler. *Mesleki Eğitim Dergisi*, (1)(2), 91-94.
- İnternet kaynakları:
- www.megep.meb.gov.tr (2006), *Giyim üretim teknolojisi giyimde süsleme*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- <http://www.balikesir.com.tr/tr/makale/balikesir-merkez-kapliclari>.